

Đuro Basler (1917–1990)

»Nije visok tko na visu stoji
Nit je velik tko se velik rodi, ...
A velik je tko se malen rodi
Al kad pane, golem grob mu treba!«

3. veljače 1990. godine u Koševskoj bolnici u Sarajevu je, nakon kraće bolesti u sedamdeset trećoj godini, usidrio svoj životni brod u vječnu luku mira naš Đuro Basler. Otišao je tiho i dostojanstveno, kako je i živio. Na osmrtnici koja nas je duboko potresla, ispod križa i palme, skromni tekst: »Umro je Dr Đuro Basler. Ožalošćeni: porodica Basler.« I ništa više. Skromno i dostojanstveno je sahranjen u rodnom mjestu (Bos. Brod) u obiteljskoj grobnici.

Đuro nije bio ni društveno-politički radnik (ako se izuzme kraća činovnička karijera u Bosanskom Brodu i Tuzli), nije bio ni sveučilišni profesor, a nije postao ni akademik. Ali bio je čovjek, divan prijatelj, učitelj i izuzetni stvaralac. Bio je miljenik svojih bosanskohercegovačkih kolega arheologa i širokog kruga kulturnih i javnih radnika. Njegovo je ime ušlo u Enciklopediju Jugoslavije. Izuzetne napore ovog stvaraoca, osobito u zadnje vrijeme kada je izuzetno mnogo stvarao, njegovo srce više nije moglo izdržati. Svoj posljednji rad »Paleolitik u geološkom profilu sjeverne Bosne« nije uspio dovršiti. Nekoliko dana iza njegove smrti ugledala je svjetlo dana njegova posljednja monografija »Kršćanska arheologija« (II dopunjeno izdanje), a nekoliko mjeseci ranije predstavio je bosanskohercegovačkoj javnosti izuzetnu fotomonografiju »Sarajevska katedrala«, posvećenu 100-godišnjici ove sarajevske i bosanske kršne ljepotice. Svojevrsni je to epitaf ovom čovjeku.

Đuro Basler je dijete njegove Save. Potekao je u činovničkoj obitelji iz Sijekovca kod Bosanskog Broda. Uskoro, nakon završetka gimnazije u Slavenskom Brodu, upisuje se na Zagrebačko sveučilište, gdje studira dvije godine arhitekturu. Potom prelazi na studij arheologije na istom sveučilištu. 1982. godine je doktorirao na temu: »Paleolitske kulture u jadranskoj regiji Jugoslavije«, na zadarskom Filozofskom fakultetu.

U njegovu stvaralaštvu, može se reći, postojala su tri razdoblja. U vremenu dok je radio u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture (1950–1959) bavio se, uglavnom, konzervatorskim radovima pa je proputovao skoro cijelu Bosnu i Hercegovinu uzduž i poprijeko. Tako je radio na konzervaciji kasnoantičkog privredno-stambenog kompleksa na Mogorjelu kod Čapljine, te srednjovjekovnih gradova u Jajcu, Doboru, Doboru, Tešnju, Ključu na Sani, Vranduku i Ostrošcu kod Cazina.

Najuspješnija faza njegova stvaralaštva je dok je radio u Praistorijskom odjelu Zemaljskog muzeja u Sarajevu u vremenu od 1960–1983. godine. Ovdje rukovodi sektorom za istraživanje paleolitika. Obavio je značajan broj iskopavanja, od kojih se posebno ističu ona na Crkvini u Makljenovcu kod Doboja (bilo je to otkrivanje prve paleolitske stanice u Bosni i Hercegovini), Maloj gradini u Kulašima kod Prnjavora, Visokom brdu u Lupljanici kod Dervente, Kadru kod Odžaka, Badnju kod Stoca i Crvenoj Stijeni kod Petrovića na vrelu Trebišnice (Crna Gora). Otkrio je prva nalazišta srednjeg i mlađeg paleolitika i istražio desetine paleolitskih stanica u sjevernoj Bosni. Tako je sjevernu Bosnu, izuzetno bogatu ovim staništima prapovijesnog čovjeka, uveo u evropsku arheološku kartu. Dao je posebno značajne priloge i jugoslavenskoj arheologiji svojim sintezama »Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Bosni i Hercegovini«, »Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Bosni i Hercegovini«, »Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Crnoj Gori« i »Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Crnoj Gori« (*Praistorija jugoslavenskih zemalja I*). Bio je redaktor I toma ovog kapitalnog djela i član redakcionog odbora i jedan od autora »Arheološkog leksikona Bosne i Hercegovine« što ga je izdao Zemaljski muzej 1988. godine. Značajni su i njegovi sintetski radovi »Kasnoantičko doba u Bosni i Hercegovini« (*Kulturna historija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1966) i »Paleolitsko doba« i »Kasnoantičko doba« (*Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, Sarajevo 1984). Odmah uz ove stoji monografija »Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini«, Sarajevo 1972. Đuro Basler je bio redaktor i koautor »Enciklopedije likovnih umjetnosti« i »Likovnoj enciklopediji Jugoslavije«. Brojni su njegovi radovi razasuti po različitim naučnim i stručnim publikacijama u BiH, Jugoslaviji i Svijetu, a najviše ih je u *Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu*.

Đ. Basler je dao značajan doprinos izučavanju helezizma na istočnojadranskim prostorima. Istražio je veliku labeatsku nekropolu od 131 grobne cjeline u Velikim Ledinama u Gostilju kod Titograda (*Glas. Zem. muz.* 24, 1969) i uz ovaj rad vrlo uspješno izradio samostalno 30 tabli ilustracija. Značajan doprinos kulturnoj javnosti dao je i svojim radom o rimskom metalurškom pogonu i naselju u dolini Japre (*Glas. Zem. muz.* 30–31, 1975–1976).

U treću grupu njegovih radova spadaju, ne manje značajni prilozi iz srednjovjekovne arheologije i historije, u prvom redu stećaka: »Neke likovne paralele na stećcima« (*Naše starine* 13, 1972), »Gnostički elementi

u temeljima naučavanja Crkve bosanske« (*Radovi* 3, Zenica 1973).

Potpisujući vrlo često svoje radove sa Juraj Kujundžić objavljivaio je u publikacijama bosanskih franjevača: »Apokaliptička poruka stećaka« (*Dobri Pastir* 24, 1974), »Visočka biskupija« (*Dobri Pastir* 25, 1975), »Orfički elementi u simbolici stećaka« (*Dobri Pastir* 26, 1976), »Katedrala sv. Petra u Vrhbosni« (*Nova et Vetera* 27, 1978), »Katolička crkva u Bosni pod konac srednjeg vijeka« (*Nova et Vetera* 29, 1979), »Crkvene prilike u Bosni za vrijeme ranog srednjeg vijeka« (*Nova et Vetera* 30, 1980) i dr.

Đuro Basler bio je i uredživač brojnih izložbi, od kojih u zadnje vrijeme ističemo onu prigodom 100-godišnjice franjevačkog Muzeja na Humcu i »Blago bosanskohercegovačkih franjevaca« (1989) koje su imale veliki kulturni odjek. U zadnje je vrijeme sređivao

franjevačke numizmatičke zbirke u Kr. Sutjesci, Fojnici, Kreševu i Širokom Brijegu.

Đuro Basler je bio i predavač na katoličkim fakultetima u Sarajevu, pa je za svoje studente priredio i priručnik »Kršćanska arheologija« Mostar 1986 i II izdanje, 1990 i priloge »Arheološki spomenici na području Trebinjske biskupije« (*Studia Vrhbosnensia* 2, 1988), »Arheološki spomenici kršćanstva u Bosni i Hercegovini do XV. stoljeća« (*Studia Vrhbosnensia* 4, 1991).

Kako reče na ispraćaju iz Sarajeva njegov kolega arheolog akad. A. Benac, otišao je »jedan od posljednjih pravih polihistora« Herceg-Bosne. Iz naše sredine otišla je jedna draga osoba, čvrstih životnih principa, častan, pošten i voljen čovjek, naučnik i izuzetni kulturni radnik.

Ante ŠKEGRO

Irma Čremošnik (1916–1990)

V visokem poletju, med oddihom v Slanem pri Dubrovniku, je nenadoma umrla Irma Čremošnik, dolgoletna kustodinja Zemaljskega muzeja u Sarajevu. Na ta dopust je odhajala polna načrtov za prihodnost, ne sluteč, da je prihodnost že tu. Toda tudi brez vsega tistega, kar je še nameravala, je bila njena strokovna pot bogata in zlasti zelo delavna.

V sarajevski Deželni muzej je prišla kmalu po vojni; pred tem je bila kratek čas profesorica v srednji šoli in sodelavka zveznega inštituta za varstvo kulturnih spomenikov. Do upokojitve je vodila sarajevski kustosiat za antično materialno kulturo, drobne najdbe. Nekaj časa je kot muzejska svetnica vodila tudi antični oddelek tega velikega in uglednega muzeja in sodelovala pri celi vrsti znanstvenih in publicističnih projektov. Ti so dokumentirani v *Glasniku Zemaljskog muzeja* in v drugih časopisih, strnjeno pa zbrani v *Arheološkem leksikonu Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1988).

Ukvarjala se je s problematiko strukture poselitve Bosne in Hercegovine, ki je bila zaradi rudnih ležišč za Rimljane posebej zanimiva, prispevala je k vojaški zgodovini. Morda je posebej pomembno, da je bila med prvimi v Jugoslaviji, razvajeni zaradi dobro ohranjene monumentalne antične arhitekture, ki je opozarjala tudi na pomen zelo neuglednega arheološkega gradiva, kakršno je rimska keramika. To delo jo je privedlo tudi med ustanovne člane združenja *Rei cretariae romanae fautores*. Segala je tudi prek okvirov rimske dobe; poznavanje rimskega gradiva jo je npr. spodbudilo k zanimanju za japodsko nošo.

Pisala je tudi za širšo javnost, mdr. je pripravila monografski prikaz rimskega stenskega slikarstva in mozaika v Bosni in Hercegovini. Najbolj vznemirljive rezultate je verjetno dosegala v poznejših fazah svojih raziskav, ko jo je študij rimske in poznorimske »kuhinjske« keramike vse bolj opozarjal na zgodnjersrednjeveška najdišča podobne lončenine ali lončenine, ki se je razvila iz rimskodobne. Od tod je bil le korak do domnev o staroslovanskih naseljih z zemljankami. Monografsko delo o teh problemih je, kot kaže, žal ostalo bolj ali manj njena namera.

S slovensko arheologijo je bila ves čas trdno povezana. Izhajala je namreč iz družine ljubljanskega univerzitetnega profesorja zgodovine. Družina se je sicer ustalila v Ljubljani v času, ko je Irma že odšla na samostojno pot, vendar se je tudi ona z leti vse bolj štela za Ljubljančanko. Rada je prihajala debatirat o tem ali onem h kateremu od nas, v *Arheološkem vestniku* je tudi objavljala. Toda tisto bistveno, kar se mi zdi, da moram zapisati v njen spomin, je dejstvo, da je nesebično opozorila na nekatere smeri, o katerih kaže razmišljati ob problemih pozne antike in zgodnjega srednjega veka, tudi slovenske arheologe. Prav gotovo se bo marsikaj iz njenih opažanj in ugotovitev še spreminjalo in povsem spremenilo, saj gre za živ tok ene od ved. A pot je bila začrtana, smer ocenjena in prisluhniti smo morali.

Zdaj počiva med nami. V tem dejstvu ni zgolj simbolika. Živi v delu arheološke generacije, ki pravkar dosega svoj najvišji vzpon.

Iva MIKL-CURK